

Районному архіву - 80

80 років. Багато це, чи мало? У кожного своя міра часу. Для нашої районного архіву це - ціле життя...

Початок історії архівів Здолбунщини сягає в глибину віків, коли в храмах, монастирях, у замках земельних магнатів збирали документальні матеріали, що засвідчували право поміщиків та церкви на землю і кріпаків. На той час зберігання архівних документів було не найкращим.

Під час Першої світової війни частину документів евакуювали в глибоку Росію, частину знищили на місцях.

Перші найбільш значні кроки зі збирання й організації зберігання документів зроблено у 1919 році, після встановлення влади ревкомів. Циркуляром НКВС від 30 червня 1919 року за № 2130 було покладено початок створення архівної справи. Керуючись цим циркуляром, Рівненський повітовий ревком наказав 17 волосним ревкомам здати у відділ управління повітового ревкому в одноденний термін архіви й печатки усіх колишніх волосних управ і розпорядитися про здачу сільськими старостами архівів та печаток.

З 1921 по 1939 рік територія, на якій нині розташований Здолбунівський район, входила до складу Речі Посполитої. Відповідно до Ризької мирної угоди, документальні матеріали були передані архівам Польщі.

Ольга КЛИМКОВИЧ.

Здолбунівського повіту, офіцерського клубу міста Здолбунів, єврейської общини, освітянської хати міста Здолбунів, відділків поліції сіл Дермань, Здовбиця, Мізоч, Будераж. Усього близько 3500 одиниць зберігання.

Тим часом тривали пошукові роботи з виявлення архівних документів. Завдяки цьому на даху приміщення Здолбунівського парткабінету були знайдені документи волосного самоуправління, а в приміщенні Здолбунівського цементного заводу у двох шафах - документи відомчого архіву. З доповідної записки від 27 березня 1940 року дізнаємось, що документи були у жахливому стані й не описані, встановках не звертали

Працівниці архівного відділу.

сприяла активізації роботи архівів на місцях.

Тож на початку 1941 року Здолбунівський архів був розташований у двох кімнатках в підвальному приміщенні райвиконкому. Через брак необхідної площі, значна частина документів розміщувалась прямо в коридорі. Архів був обладнаний двома подвійними і трьома одинарними стелажми, вікна були без решіток, двері не оббиті залізом.

На той час в архіві на зберігання перебували документи комісара Земського, нотаріуса, польського суду, Союзу ремісників, осадників, офіцерського клубу, українського банку, фінвідділу, міської ради, цементного заводу, єврейського лю-

тонівну Зеленко. На її плечі й лягла робота з упорядкування архівних документів.

Шістнадцятого вересня 1944 року Рівненський облвиконком затвердив рішення «Про заходи впорядкування архівного господарства в районах Рівненської області», в якому вказувалось на необхідність налагодження роботи зі збирання документів колишніх установ. Підкреслюючи важливість справи організації роботи архівів, начальник УНКВС по Рівненській області своїм наказом від 4 жовтня 1944 року заборонив залучати завідуючих архівами до будь-яких інших робіт.

Водночас значну увагу приділяли відомчим архівам. Усіх керів-

лила Тамара Василівна Семенюк. Почала працювати в архіві вона у березня 1969 року архівістом, потім - науковим співробітником, завідуючою, а на пенсію виходила вже з посади начальника архівного відділу Здолбунівської райдержадміністрації. Сорок три роки життя присвятила архівній справі. За її керівництва, у 2000 році, районний архів отримав окреме просторе приміщення по вулиці Шевченка, 177. Тамара Василівна багато зробила для зміцнення матеріально-технічної бази установи. А після ліквідації колгоспів, сільськогосподарських підприємств, організацій, швидко наповнювалися документами нові архівосховища.

У березні 2006 року начальником архівного відділу Здолбунівської райдержадміністрації призначили Ольгу Володимирівну Климкович, яка і зараз ним успішно керує.

Після ліквідації, реорганізації, банкрутства підприємств і організації району, кількість документів в архіві швидко збільшилась. Тому було обладнано нові архівосховища, але й ті не довго залишалися порожніми. Масові надходження документів, здебільшого в у стані розсіпу, не тільки збільшили завантаженість займаної площі, а й значно збільшили обсяг роботи працівників архівного відділу. Деякі документи у жахливому стані працівники архіву знаходили просто на порозі приміщення відділу. На-

24 березня 1921 року Рівненське повітове староство отримало циркуляр Міністерства внутрішніх справ Польщі про збір даних щодо архівних документів. Магістрат міста Здолбунів доповів, що весь час його архіви і канцелярії за 1919-1920 роки були на місці і до останньої в'язки знищені.

Після возз'єднання західних земель, на території Здолбунова було створене повітове тимчасове управління. Головою повітового управління став робітник Калашников, а секретарем – вчитель І. О. Леонов.

У січні 1940 року замість повітів і волостей на території Рівненської області утворили 30 районів. Здолбунівський район було утворено зі Здовбицької волості і міста Здолбунів Здолбунівського повіту, а Мізоцький район – із Бударязької та Мізоцької волостей Здолбунівського повіту.

На початку 1940 року в Рівненській області створили архівний відділ НКВС, перед яким було поставлено завдання створити обласний історичний, 30 районних і один міський архіви. У першій половині 1940 року був створений районний архів у місті Здолбунів. Старший інспектор архівного відділу НКВС по Рівненській області Р. Г. Гербер провів огляд стану зберігання документів в установах, організаціях та на підприємствах Здолбунівського району.

Відповідно, було перевірено й Здолбунівський районний відділ народної освіти, документи якого зберігалися у шафах, і перед яким було поставлене завдання зберігати документи до передачі в райархів. Вже під час перевірки були виявлені документи комунальної ошадної каси, вродної позики-ошадної каси міста Здолбунів та каси Стефчика села Копиткове.

У Здолбунівському районному відділі НКВС містились документи староства в місті Здолбунів, Союзу ремісників, Союзу осадників Здол-

на них уваги, окремого приміщення для них немає, тож і належного зберігання не забезпечено. Того ж року на складі Здолбунівського цементного заводу був знайдений архів, залишений Польською владою. Документи зберігалися в ящиках, вага яких складала 5-6 тонн.

Третього червня 1940 року Рівненський облвиконком ухвалив рішення «Про охорону архівів в м. Рівне та в районах Рівненської області». Згідно з цим рішенням, керівники установ і організацій, а також приватні особи, в приміщеннях яких є архівні матеріали, були зобов'язані негайно повідомити про них архівний відділ НКВС. Жоден документ не міг потрапити на зберігання в архів без попереднього розгляду працівниками НКВС.

У жовтні 1940 року РНК УРСР ухвалила постанову № 1317 «Про стан міських і районних архівів», згідно з якою без погодження з НКВС заборонялося переселення районних архівів з одного приміщення в інше, укомплектування архіву здійснювалося відділом НКВС, причому лише перевіреніми і кваліфікованими працівниками. Тому вже 12 грудня 1940 року на посаду працівника архіву була прийнята Інда Коротка, 1922 року народження, єврейка за походженням, з освітою у 6 класів народної школи.

Рада народних комісарів УРСР 10 січня 1941 року ухвалила постанову № 51 «Про переведення державних архівів, обласних архівних відділів, міських і районних архівів з місцевих бюджетів на республіканський бюджет УРСР». Згідно з цією постановою, всі архівні установи були переведені на республіканський бюджет, затверджені штати на місцях. Наркомат освіти УРСР зобов'язаний був ввести з 1941 року спеціалізацію з архівної справи на 5 курсі історичного факультету Київського державного університету. Ця постанова значно

дового банку та інші. Станом на 24 червня 1941 року в списку налічувались 61 установа, організація, підприємство району (держрада, райвиконком, редакція газети «Нове життя», залізнична станція, пожежна охорона, відділи райвиконкому, школа ФЗО, рибна контора, держбанк, готель, піонерський клуб та ін.).

На території району були створені такі колгоспи, як: ім. Будьонного - в селі Лідаво, ім. Сталіна - в селі Здовбиця, ім. Кагановича - в селі Урвенна, ім. Молотова - в селі Гільча Чеська, ім. Жданова села Миротин, ім. Тимошенка села Новомильськ, ім. Андрєєва села Залісся, ім. Калініна села П'ятигори, ім. Леніна села Глинськ, ім. Шевченка села Копитків та інші. Функціонували 22 сільські ради - в селах Здовбиця, Лідаво, Урвенна, Гільча Чеська, Гільча Українська, Глупанін, Миротин, Йосипівка, Залісся, П'ятигори, Глинськ Чеський, Глинськ Український, Підкурків, Старомильськ, Новомильськ, Копитків та ін.

Перед райвиконкомом було поставлене завдання в 10-денний строк сконцентрувати всі архівні матеріали в районний архів і виділити додаткове приміщення, обладнати робочу кімнату відповідно до норм зберігання документів. Однак, почалась війна, і втілити ці плани не вдалося.

Через бої, що пройшли в перші роки війни, архів не вдалося евакуювати. Збитки були величезні. А 20000 одиниць зберігання архівного фонду району, що вціліли, були в стані хаосу. І довелося докласти чимало зусиль, аби впорядкувати такий обсяг документів.

Новий етап становлення і розвитку архівної справи розпочався одразу після визволення від фашистських загарбників. Районний архів відновив свою діяльність в лютому 1944-го, 20 лютого цього ж року на посаду завідувачої районним архівом призначили Олену Ан-

ніків установ, організацій, підприємств районної ланки зобов'язали вжити заходів для упорядкування документальних матеріалів за 1944-1945 роки.

З 13 квітня 1948 року районний архів очолила Лідія Григорівна Космацька, 1928 року народження, українка, безпартійна, з освітою 8 класів середньої школи. На той час архів містився у Здолбунові по вулиці Пушкіна, 41, у приміщенні районного фінансового відділу. Архів мав одну кімнату розміром 20 м кв., на вікні у ній встановили залізну решітку, а двері оббили залізом. Весь архівний фонд складав приблизно 4-6 тонн різноманітних документів. Останні були не впорядковані, їх готували до передачі в Рівненській обласний архів, що згодом і було зроблено.

Вже з 1951 року почалося повне відродження Здолбунівського архіву. Відтоді в ньому триває робота з упорядкування документів, приймання їх на зберігання.

У січні 1959-го на зберігання в Здолбунівський архів були передані документи Мізоцького районного архіву, у зв'язку з ліквідацією останнього.

На підставі Указу Верховної Ради УРСР «Про укрупнення сільських районів Ровенської області», в грудні 1962 року було ліквідовано Здолбунівський район, відповідно, припинив роботу й архівний відділ, документи з нього передані на зберігання в Рівненський районний архів. Однак, у січні 1965 року після відновлення Здолбунівського району, документи повернули назад до районного архіву, який перейшов у підпорядкування райвиконкому.

У другій половині 1970-х років районний архів розміщувався по вулиці Калініна, якраз навпроти БКЦ - у дворі багатопверхового будинку. На зберіганні було 214 фондів з кількістю справ у 14467 одиниць зберігання.

З 1989 року районний архів очо-

повненість архіву документами настільки критична, що просто немає можливості приймати їх на зберігання.

В архівному відділі станом на початок 2020 року налічується близько 28000 справ, в яких є документи національного архівного фонду і документи ліквідованих установ, організацій та підприємств. Чимало людей звертається в архівний відділ для отримання різних довідок соціально-правового характеру: про встановлення трудового стажу, розмір заробітної плати для нарахування пенсій тощо. Також багато звернень щодо вирішення різних земельних справ, тематичних запитів. За рік кількість опрацьованих і виданих відповідей складає понад 1000. В архівному відділі постійно експонуються виставки, проводяться екскурсії. У соціальній мережі «Фейсбук» функціонує сторінка установи, на якій періодично поширюється інформація про діяльність районного архіву та онлайн-виставки.

Змінюється архів і змінюється ставлення до нього суспільства. Сьогодні це вже не просто будинок з документами - це джерело людської пам'яті.

Чи закінчить архівний відділ свою діяльність разом з районом покаже час. А поки хочу побажати нашому чудовому й такому рідному колективу, усім, хто вдосконалював, розвивав і популяризував архівну справу в районі, підтримував нашу установу або й просто звертався до неї, благополуччя і позитиву від життя. Нехай ювілей, який зустрічаємо, буде для всіх нас щасливим та додасть наснаги на нові хороші діла.

Олена ТОКАРЧУК,
провідний архівіст
архівного відділу
Здолбунівської РДА.